

Nghiên cứu khoa học xã hội và nhân văn: NHỮNG VẤN ĐỀ CÓ TÍNH NGUYÊN TẮC

TS Nguyễn Ngọc Cường, ThS Phạm Văn Hưng

Học viện Hậu cần, Bộ Quốc phòng

Hội thảo quốc gia “Hệ giá trị quốc gia, hệ giá trị văn hóa, hệ giá trị gia đình và chuẩn mực con người Việt Nam trong thời kỳ mới”, 11/2022.

Một lĩnh vực đặc thù

KHXH&NV là khoa học liên ngành nghiên cứu về những thay đổi và phát triển của các nền văn hóa, tư tưởng, xã hội, những triết lý, nguyên lý, những khía cạnh có giá trị liên quan đến con người, đến hoạt động của con người và những quy luật được tạo ra bởi các mối quan hệ của con người trong đời sống xã hội. Ở nước ta: “KHXH&NV, khoa học lý luận chính trị góp phần tích cực cung cấp luận cứ cho việc xây dựng đường lối, chính sách; bảo vệ, phát triển nền tảng tư tưởng của Đảng; xây dựng, phát triển kinh tế, văn hóa, xã hội, con người Việt Nam và bảo vệ Tổ quốc”¹. Chính vì vậy, đảm bảo những vấn đề có tính nguyên tắc trong hoạt động nghiên cứu KHXH&NV là vấn đề có ý nghĩa lý luận và thực tiễn, cần được coi trọng trong tình hình hiện nay.

¹Đảng Cộng sản Việt Nam (2021), *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII*, tập 1, Nhà xuất bản Chính trị quốc gia Sự thật, Hà Nội, tr.63-64.

“

Khoa học xã hội và nhân văn (KHXH&NV) tồn tại và phát triển trong sự gắn liền và quan hệ chặt chẽ với chính trị và thể chế; với ý thức, hệ tư tưởng và lợi ích giai cấp, đấu tranh giai cấp. Vì vậy, vấn đề cốt lõi cần đặc biệt quan tâm trong nghiên cứu KHXH&NV là phải thể hiện rõ những vấn đề có tính nguyên tắc để đảm bảo đúng định hướng, đường lối, giữ vững vai trò lãnh đạo của Đảng đối với Nhà nước và toàn xã hội.

”

Hiện nay, KHXH&NV có nhiều đóng góp to lớn vào phát triển kinh tế - xã hội và hội nhập quốc tế; nhiều kết luận có giá trị về lý luận và thực tiễn của các chuyên ngành thuộc lĩnh vực KHXH&NV đã giúp Đảng, Nhà nước có những luận cứ khoa học để hoạch định các chủ trương, đường lối, phương hướng xây dựng đất nước. Với tính chất đặc thù, phức tạp của hoạt động nghiên cứu KHXH&NV (thường gắn với chính trị, văn hóa, xã hội và con người), những năm qua nhiều kết quả nghiên cứu cơ bản, nghiên cứu ứng dụng và nghiên cứu dự báo của KHXH&NV đã đóng góp tích cực vào quá trình phát triển kinh tế - xã hội; nhiều kết luận của KHXH&NV đã được dùng làm cơ sở để soạn thảo các nghị quyết, hoạch định các chủ trương chính sách của Đảng và Nhà nước; xây dựng con người, phát huy những di sản văn hóa dân tộc, sáng tạo những giá trị văn hoá mới của Việt Nam.

Tuy nhiên, thực tiễn cho thấy tính hiệu quả trong nghiên cứu KHXH&NV chưa cao, “Công tác nghiên cứu lý luận, tổng kết thực tiễn còn bất cập, chưa đáp ứng

được đòi hỏi của thực tiễn diễn biến nhanh chóng, phức tạp; chưa giải đáp được nhiều vấn đề do thực tiễn đặt ra, tiến hành thí điểm nhiều, nhưng chậm tổng kết thành lý luận, chưa làm tốt chức năng định hướng cho hoạt động thực tiễn, cung cấp cơ sở khoa học cho hoạch định đường lối, chính sách, pháp luật của Đảng, Nhà nước². Cùng với đó, việc “đấu tranh phản bác các quan điểm sai trái, thù địch có lúc, có nơi tính chiến đấu chưa cao, còn bị động, lúng túng. Việc dự báo, nắm bắt tình hình tư tưởng của cán bộ, đảng viên, tâm tư, nguyện vọng của nhân dân và định hướng dư luận xã hội có lúc chưa kịp thời... Công tác tổng kết thực tiễn, nghiên cứu lý luận chưa được quan tâm đúng mức, chưa đáp ứng yêu cầu; một số vấn đề mới, khó, phức tạp thực tiễn đặt ra chưa được làm sáng tỏ³”.

Những vấn đề có tính nguyên tắc

Hiện nay, để “thúc đẩy phát triển mạnh mẽ KHXH&NV để có cơ sở phục vụ tốt nhất cho sự nghiệp đổi mới, phát triển kinh tế, xã hội. Khởi dậy sức sáng tạo, nâng cao trách nhiệm và tôn trọng sự khác biệt trong công tác nghiên cứu KHXH&NV. Gắn kết chặt chẽ KHXH&NV với khoa học tự nhiên và công nghệ trong quá trình triển khai các nhiệm vụ phát triển kinh tế, xã hội của đất nước⁴”, nghiên cứu KHXH&NV cần phải quán triệt và thực hiện tốt một số vấn đề có tính nguyên tắc sau:

Giữ vững định hướng chính trị, đáp ứng yêu cầu phát triển của đất nước

Giữ vững định hướng chính trị là vấn đề có tính nguyên tắc trong KHXH&NV để đảm bảo cho hoạt động này phát triển đúng hướng, thiết thực có hiệu quả. Việc định hướng chính trị phải được triển khai ở tất cả các hoạt động, từ công tác lãnh đạo, chỉ đạo, quản lý đến công tác nghiên cứu phát triển KHXH&NV. Để đảm bảo điều này, cần quán triệt sâu sắc quan điểm, đường lối, chủ trương của Đảng, chính sách, pháp luật của Nhà nước, nhất là

Nghị quyết số 37-NQ/TW, ngày 9/10/2014 của Bộ Chính trị về công tác lý luận và định hướng nghiên cứu đến năm 2030; Chỉ thị số 20-CT/TW, ngày 18/01/2018 của Ban Bí thư về tiếp tục tăng cường, nâng cao chất lượng nghiên cứu, biên soạn, tuyên truyền, giáo dục lịch sử Đảng; Chỉ thị số 23-CT/TW, ngày 09/02/2018 của Ban Bí thư về tiếp tục đổi mới, nâng cao chất lượng, hiệu quả học tập, nghiên cứu, vận dụng và phát triển chủ nghĩa Mác - Lênin, tư tưởng Hồ Chí Minh trong tình hình mới; Hướng dẫn số 02-HD/TW, ngày 08/02/2018 của Ban Bí thư về tổng kết thực tiễn, nghiên cứu lý luận... từ đó nâng cao bản lĩnh chính trị, năng lực tư duy lý luận, năng lực tổng kết thực tiễn; nắm chắc phương châm, nhiệm vụ và các hướng nghiên cứu chủ yếu, đảm bảo quá trình nghiên cứu, phát triển KHXH&NV được bổ sung, vận dụng sáng tạo, phù hợp với điều kiện thực tiễn ở nước ta hiện nay.

Phát triển toàn diện KHXH&NV, trong đó cần quan tâm đúng mức nghiên cứu cơ bản, nghiên cứu ứng dụng và nghiên cứu dự báo có trọng tâm, trọng điểm, góp phần “nâng tầm tư duy lý luận của Đảng, đẩy mạnh tổng kết thực tiễn, nghiên cứu lý luận, cung cấp kịp thời cơ sở khoa học cho việc hoạch định đường lối, chủ trương của Đảng, chính sách, pháp luật của Nhà nước... Tập trung lãnh đạo, chỉ đạo nghiên cứu các vấn đề lý luận khó, phức tạp phát sinh từ thực tiễn hoặc tồn tại trong thời gian dài; những vấn đề chưa rõ về cơ sở lý luận, còn có nhiều ý kiến khác nhau⁵. Trong từng chuyên ngành của KHXH&NV phải hướng tới hoàn thiện đối tượng, phạm vi nghiên cứu của mình trở thành một ngành khoa học có tính độc lập để theo kịp sự phát triển của đất nước trong điều kiện toàn cầu hóa và hội nhập quốc tế. Tiếp tục nghiên cứu phát triển các phương pháp nghiên cứu KHXH&NV cho phù hợp với tình hình thực tế. Đồng thời, cần tránh khô cứng, giáo điều, máy móc, khép kín... có như vậy hoạt động nghiên cứu KHXH&NV mới hoàn thành sứ mệnh của mình.

Lấy chủ nghĩa Mác - Lênin, tư tưởng Hồ Chí Minh làm nền tảng tư tưởng lý luận và phương pháp tiến hành

Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ VII của Đảng đã khẳng định: “Đảng lấy chủ nghĩa Mác - Lênin, tư tưởng Hồ Chí Minh làm nền tảng tư tưởng, kim chỉ nam cho

²Đảng Cộng sản Việt Nam (2015), *Báo cáo Tổng kết một số vấn đề lý luận - Thực tiễn qua 30 năm đổi mới (1986 - 2016)*, Nhà xuất bản Chính trị Quốc gia, Hà Nội.

³Đảng Cộng sản Việt Nam (2021), *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII*, tập 2, Nhà xuất bản Chính trị quốc gia Sự thật, Hà Nội, tr.172-173.

⁴Báo điện tử Đảng cộng sản Việt Nam (2021), “Thúc đẩy đổi mới sáng tạo, chuyển giao, ứng dụng và phát triển mạnh mẽ khoa học và công nghệ trong Văn kiện Đại hội XIII của Đảng”, <https://tulieuvankien.dangcongsan.vn/van-kien-tu-lieu-ve-dang/gioi-thieu-van-kien-dang/thuc-day-doi-moi-sang-tao-chuyen-giao-ung-dung-va-phat-trien-manh-me-khoa-hoc-va-cong-nghe-trong-van-kien-dai-hoi-3782>, truy cập 15/3/2024.

⁵Đảng Cộng sản Việt Nam (2021), *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII*, tập 2, Nhà xuất bản Chính trị quốc gia Sự thật, Hà Nội, tr.234-235.

mọi hành động của Đảng⁶. Đây là bước phát triển trong nhận thức tư duy lý luận, trình độ trí tuệ và năng lực lãnh đạo của Đảng ta. Vì vậy, việc nắm vững chủ nghĩa Mác - Lênin, tư tưởng Hồ Chí Minh là vấn đề có ý nghĩa lý luận và thực tiễn quan trọng trong tất cả các nghiên cứu thuộc về lĩnh vực KHXH&NV.

Đại hội XIII của Đảng đã khẳng định: “Kiên định và vận dụng, phát triển sáng tạo chủ nghĩa Mác - Lênin, tư tưởng Hồ Chí Minh; kiên định mục tiêu độc lập dân tộc và chủ nghĩa xã hội; kiên định đường lối đổi mới của Đảng; kiên định các nguyên tắc xây dựng Đảng để xây dựng và bảo vệ vững chắc Tổ quốc Việt Nam xã hội chủ nghĩa”⁷. Theo đó, trong nghiên cứu KHXH&NV phải đứng vững trên lập trường, quan điểm của chủ nghĩa Mác - Lênin và tư tưởng Hồ Chí Minh, đồng thời biết vận dụng, phát triển sáng tạo những quan điểm, tư tưởng đó vào điều kiện, hoàn cảnh cụ thể; phải nắm bản chất cách mạng, khoa học và vận dụng, phát triển sáng tạo chủ nghĩa Mác - Lênin vào điều kiện cụ thể của Việt Nam, không rập khuôn máy móc; phải trên quan điểm khách quan, toàn diện, lịch sử cụ thể và phát triển trong xem xét, giải quyết các vấn đề nảy sinh từ thực tiễn trong nước và thế giới; tuyên truyền, giáo dục, nghiên cứu vận dụng những phát triển mới về lý luận trong và ngoài nước, những kinh nghiệm, truyền thống của dân tộc, giá trị tiến bộ văn minh nhân loại và chủ động nghiên cứu dự báo các xu hướng chính trị trên thế giới. Kiên quyết đấu tranh chống lại chủ nghĩa cơ hội xét lại, khắc phục chủ nghĩa giáo điều, tư tưởng và hành động sai trái để bảo vệ sự trong sáng của chủ nghĩa Mác - Lênin, tư tưởng Hồ Chí Minh.

Gắn phát triển lý luận với tổng kết thực tiễn, thực hiện dân chủ trong nghiên cứu

Thực tiễn là tiêu chuẩn của chân lý, là nguồn cung cấp cứ liệu và kinh nghiệm cho hoạt động nghiên cứu lý luận. Chỉ khi nào lý luận bám sát thực tiễn, nắm bắt được hơi thở của cuộc sống, bắt rễ sâu trong đời sống hiện

thực, kịp thời giải đáp những vấn đề do thực tiễn đặt ra mới tránh được giáo điều và các khuynh hướng lệch lạc. Đại hội XIII của Đảng đã nhấn mạnh: “Đẩy mạnh tổng kết thực tiễn, nghiên cứu lý luận, hoàn thiện hệ thống lý luận về đường lối đổi mới, về chủ nghĩa xã hội và con đường đi lên chủ nghĩa xã hội ở Việt Nam. Gắn kết tổng kết thực tiễn, nghiên cứu lý luận với định hướng chính sách...”⁸. Điều đó cho thấy, trong nghiên cứu KHXH&NV cần bám sát thực tiễn, phát hiện những mâu thuẫn, những vấn đề nảy sinh, lựa chọn những vấn đề cấp thiết, mang tính thời sự để đảm bảo tính thiết thực trong nghiên cứu, giải quyết được những vấn đề thực tiễn đặt ra.

Cùng với đó, trong nghiên cứu KHXH&NV, phát huy dân chủ và thực hiện dân chủ là mục tiêu, đồng thời cũng là phương tiện để xây dựng một xã hội mới văn minh, tốt đẹp nói chung và nâng cao chất lượng, hiệu quả của hoạt động KHXH&NV nói riêng. Để đảm bảo nguyên tắc này được thực hiện nghiêm túc và hiệu quả, cần coi trọng việc xây dựng môi trường dân chủ đi đôi với nêu cao trách nhiệm chính trị của tổ chức và cá nhân. Trong đó, cần thực hiện tốt Quy định 285-QĐ/TW, ngày 25/4/2015 của Bộ Chính trị khóa XI về dân chủ trong nghiên cứu lý luận chính trị trong các cơ quan Đảng, Nhà nước, có thông tin tiếp cận nhiều chiều, có nhiều phương án để so sánh lựa chọn mà ở đó tập thể các nhà khoa học, cán bộ nghiên cứu được tôn trọng, có một môi trường và một diễn đàn thực sự thuận lợi, cởi mở, bình đẳng trong trao đổi, đề xuất, tranh luận, phản biện để giúp họ suy nghĩ độc lập, sáng tạo, phát huy cao nhất năng lực, tâm huyết của mình cống hiến cho KHXH&NV. Việc phát huy dân chủ trong nghiên cứu KHXH&NV phải được thể hiện ngay từ khâu xây dựng kế hoạch và tổ chức thực hiện kế hoạch, đến tổ chức phân công lực lượng; phân bổ kinh phí và quyết toán; các hình thức hoạt động khoa học; tổ chức, hoạt động của các hội đồng duyệt thuyết minh, tư vấn, thẩm định, nghiệm thu và công bố, ứng dụng các kết quả nghiên cứu...

Gắn hoạt động nghiên cứu KHXH&NV với nâng cao hiệu quả đấu tranh trên mặt trận tư tưởng, lý luận

Đấu tranh phê phán, bác bỏ các quan điểm, luận điệu sai trái, những nhận thức lệch lạc là một yêu cầu quan trọng, là động lực thúc đẩy sự phát triển của KHXH&NV.

⁶Báo điện tử Đảng cộng sản Việt Nam (2020), “Đại hội VII: “Chủ nghĩa Mác - Lênin và tư tưởng Hồ Chí Minh là nền tảng tư tưởng, kim chỉ nam cho hành động của Đảng””, <https://tulieuvankien.dangcongsan.vn/van-kien-tu-lieu-ve-dang/gioi-thieu-van-kien-dang/thuc-day-doi-moi-sang-tao-chuyen-giao-ung-dung-va-phat-trien-manh-me-khoa-hoc-va-cong-nghe-trong-van-kien-dai-hoi-3782>, truy cập 15/3/2024.

⁷Đảng Cộng sản Việt Nam (2021), *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII*, Nhà xuất bản Chính trị Quốc gia Sự thật, Hà Nội, tập 1, tr.109.

⁸Đảng Cộng sản Việt Nam (2021), *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII*, Nhà xuất bản Chính trị Quốc gia Sự thật, Hà Nội, tập 1, tr.181-182.

Mặt khác, thông qua đấu tranh tư tưởng, lý luận nhằm khẳng định và bảo vệ chủ nghĩa Mác - Lênin, tư tưởng Hồ Chí Minh, đường lối, chủ trương của Đảng, chính sách, pháp luật của Nhà nước, truyền thống tốt đẹp của dân tộc. Đại hội XIII của Đảng đã xác định: “Tăng cường bảo vệ nền tảng tư tưởng của Đảng, kiên quyết và thường xuyên đấu tranh phản bác các quan điểm sai trái, thù địch, cơ hội chính trị; đấu tranh, ngăn chặn, đẩy lùi sự suy thoái về tư tưởng chính trị, đạo đức, lối sống, những biểu hiện “tự diễn biến”, “tự chuyển hoá” trong nội bộ”⁹. Do đó, để góp phần nâng cao chất lượng và vị thế của KHXH&NV, đòi hỏi người nghiên cứu phải có lập trường tư tưởng kiên định, bản lĩnh chính trị vững vàng, có trình độ lý luận cao, có khả năng diễn đạt, luận chiến, thuyết phục người nghe, người đọc, có nhiệt huyết và dũng khí, quyết tâm đấu tranh chống lại các quan điểm sai trái, thù địch, bảo vệ chủ nghĩa Mác - Lênin, tư tưởng Hồ Chí Minh, đường lối, quan điểm của Đảng.

Trong nghiên cứu cần phải quán triệt và nắm vững những quan điểm chỉ đạo, những nội dung biện pháp của Nghị quyết số 35-NQ/TW, ngày 22/10/2018 của Bộ Chính trị về tăng cường bảo vệ nền tảng tư tưởng của Đảng, đấu tranh phản bác các quan điểm sai trái, thù địch trong tình hình mới, chủ động nghiên cứu xây dựng hệ thống những luận cứ khoa học, những phân biện khoa học từ đó hình thành những tranh luận khoa học để tăng tính chiến đấu. Trong nghiên cứu KHXH&NV phải:

“Giữ vững quan điểm và nguyên tắc; mềm dẻo, linh hoạt, nhân văn trong phương pháp, công khai, minh bạch, dân chủ, góp phần tạo dư luận xã hội lành mạnh, đồng thuận. Chủ động phê phán, bác bỏ các quan điểm sai trái, thù địch; đấu tranh làm thất bại âm mưu, hoạt động chống phá của các thế lực cơ hội, thù địch”¹⁰; kết hợp với khảo sát, điều tra xã hội học, nhận định, đánh giá tình hình; kết hợp chặt chẽ giữa nghiên cứu với tăng cường hội thảo, tọa đàm khoa học, sinh hoạt học thuật, đối thoại dân chủ thẳng thắn với những người có quan điểm khác trên tinh thần khoa học, dân chủ; khai thác triệt để các phương tiện, thông tin truyền thông trong thời đại công nghệ số để có nhận định, đánh giá đúng kết quả nghiên cứu, đảm bảo tính khách quan, khoa học và tính chính trị cao.

*
* *

Hiện nay, do tác động của Cách mạng Công nghiệp lần thứ tư và chuyển đổi số đến nhiều lĩnh vực, hoạt động KHXH&NV đang đứng trước những thách thức mới, trước sự phát triển, vận động biến đổi của thời cuộc. Chính vì vậy, KHXH&NV càng phải giữ vững những vấn đề có tính nguyên tắc, từ đó có cách tiếp cận và lý giải, làm sáng tỏ những vấn đề lý luận và thực tiễn đặt ra, góp phần phát triển KHXH&NV vững mạnh, đáp ứng yêu cầu của sự nghiệp đổi mới đất nước và hội nhập quốc tế

⁹Đảng Cộng sản Việt Nam (2021), *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII*, Nhà xuất bản Chính trị Quốc gia Sự thật, Hà Nội, tập 1, tr.183.

¹⁰Ban Chấp hành Trung ương (2014), *Nghị quyết số 37-NQ/TW ngày 9/10/2014 của Bộ Chính trị về công tác lý luận và định hướng nghiên cứu đến năm 2030*.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Ban Tuyên giáo Trung ương (2021), *Tăng cường bảo vệ nền tảng tư tưởng của Đảng, đấu tranh phản bác các quan điểm sai trái, thù địch theo tinh thần Nghị quyết Đại hội XIII của Đảng*, Nhà xuất bản Chính trị Quốc gia Sự thật, Hà Nội, 398tr.
2. Trần Đức Châm (2015), *Một số nghiên cứu về khoa học xã hội và nhân văn trong thời kỳ đổi mới*, Nhà xuất bản Chính trị Quốc gia, Hà Nội, 496tr.
3. Lê Hải Đăng, Nguyễn Thị Thúy Nga (2018), *Bộ từ khóa khoa học xã hội và nhân văn*, Nhà xuất bản Khoa học xã hội, Hà Nội, 788tr.
4. Phạm Xuân Hằng (2000), *Khoa học xã hội và nhân văn với sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước*. Nhà xuất bản Chính trị Quốc gia, Hà Nội, 377tr.
5. Nguyễn Đức Lộc, Nguyễn Thị Kim Liên (2014), *Giáo trình phương pháp đánh giá nhanh với sự tham gia của cộng đồng trong nghiên cứu khoa học xã hội*, Nhà xuất bản Đại học Quốc gia TP Hồ Chí Minh, 114tr.